QATAG'ON QURBONLARINING HAYOTI VA FAOLIYATI

Iskandarova Dilrux Nuriddin qizi
TDTU, "Geologiya-qidiruv va kon-metallurgiya" fakulteti
15-25 guruh talabasi
N.Sh.Tulyaganova
TDTU, "Geologiya-qidiruv va kon-metallurgiya" fakulteti, Gidrogeologiya, muhandislik geologiya va petrografiyasi kafedrasi dotsenti, g-m.f.f.d.

Annotatsiya: Mazkur maqolada XX asrning 20–50-yillarida O'zbekistonda amalga oshirilgan totalitar tuzum siyosati, mustabid sovet rejimining qatag'on qurbonlari bo'lgan jadidchilik namoyandalari, ziyolilar, din ulamolari va ilg'or shaxslarning hayoti hamda ularning boy ilmiy-adabiy merosi atroflicha tahlil qilingan. Maqolada arxiv hujjatlari, xotira kitoblari va tarixiy manbalar asosida qatag'on qurbonlarining faoliyatidagi asosiy yo'nalishlar ochib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida tarixiy adolatni tiklash, qurbonlar xotirasini abadiylashtirish va ularning merosini o'rganish borasidagi davlat siyosatining natijalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Totalitar tuzum, qatag'on qurbonlari, jadidchilik, ziyolilar, arxiv hujjatlari, milliy o'zlik, tarixiy xotira, qatag'on siyosati, mustaqillik, ma'rifatparvarlik.

Kirish

XX asrning birinchi yarmida O'zbekiston va butun Markaziy Osiyo hududi Sovet hokimiyatining shafqatsiz siyosiy qatag'onlari girdobiga tortildi. Sovet totalitar tuzumi o'zining mafkuraviy hukmronligini o'rnatish maqsadida jamiyatning eng faol qismi — milliy ziyolilar, jadidchilik harakati yetakchilari, yozuvchilar, shoirlar, davlat arboblari, din ulamolari va ilg'or fikrlovchi dehqonlarni "millatchi", "aksil-inqilobiy", "bosqinchi" yoki "xalq dushmani" kabi uydirma ayblar bilan jismonan va ma'nan yo'q qilishga kirishdi.

Bu davrda xalqimizning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashga intilgan har qanday harakati shafqatsizlarcha bostirildi. Qatag'on qurbonlarining hayoti va faoliyatini o'rganish bugungi kunda nafaqat ilmiy-tarixiy vazifa, balki yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy g'urur va tarixiy adolatni tiklashning muhim kafolatidir.

Adabiyotlar tahlili

Qatag'on qurbonlari tarixi va ularning faoliyatini o'rganish masalasi sovet davrida qattiq senzura ostida bo'lib, bu mavzu bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish taqiqlangan edi. O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini qo'lga kiritgachgina, mazkur fojiali sahifalarni xolis yoritish imkoniyati yaratildi.

• B. Qosimov, Sh. Rizayev va boshqa adabiyotshunoslar jadidchilik harakati namoyandalari (Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy va boshqalar)ning hayoti va ijodiy merosini o‘rganishga ulkan hissalar qo‘shdilar.

• Tarixchi olimlar tomonidan tayyorlangan "Qatag‘on qurbonlari" xotira kitoblari, maxsus arxiv hujjatlari to‘plamlari va monografiyalar o‘sha davr fojialari ko‘lamini ochib berdi.

• Shuningdek, so‘nggi yillarda O‘zbekistonda qatag‘on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish, "Qatag‘on qurbonlari xotirasi" muzeylari faoliyatini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha qabul qilingan davlat dasturlari adabiyotlar doirasini yanada kengaytirdi.

Metodlar bo‘limi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda tarixiylik, mantiqiylik va xolislik tamoyillariga asoslanildi. Shuningdek, quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Tarixiy-qiyosiy tahlil: Qatag‘on qurbonlarining faoliyatini sovet hokimiyatining mafkuraviy bosimlari sharoitida qiyosiy o‘rganish.

Arxiv hujjatlari tahlili: Davlat xavfsizlik xizmati va boshqa idoralarning maxfiy arxiv hujjatlari, so‘roq bayonnomalari hamda hukm matnlarini o‘rganish.

Sotsiologik va biografik yondashuv: Ayrim arboblar va ziyolilar hayot yo‘lini individual darajada tahlil qilish orqali umumiy qatag‘on mexanizmini ochib berish.

Natijalar

O‘zbekiston tarixida qatag‘on qurbonlarining hayoti va faoliyati xalqning ma’rifat, erkinlik va taraqqiyot yo‘lidagi intilishlari bilan chambarchas bog‘liq. Ular orasida yozuvchilar, shoirlar, o‘qituvchilar, olimlar, jurnalistlar, san’atkorlar va davlat arboblari bilan birga oddiy dehqonlar, hunarmandlar hamda turli kasb egalari ham bo‘lgan. Ayniqsa, XX asrning birinchi yarmida amalga oshirilgan siyosiy ta’qiblar o‘zbek xalqining ilmiy, adabiy va ma’naviy hayotiga katta zarar yetkazdi. Millat ravnaqi uchun xizmat qilgan ko‘plab insonlar asossiz ayblovlar bilan qamoqqa olindi, surgun qilindi yoki qatl etildi.

Qatag‘on qurbonlarini o‘rganish ularning fojiali taqdirini bilish bilangina cheklanmaydi. Bu jarayon ular yaratgan asarlar, tashkil etgan maktablar, ilgari surgan g‘oyalar va jamiyat taraqqiyotiga qo‘shgan hissasini anglashni ham talab qiladi. Ularning hayoti orqali bilimning jamiyatdagi o‘rni, inson qadr-qimmati, fikr erkinligi va tarixiy adolatning ahamiyati yanada chuqurroq namoyon bo‘ladi.

XX asr boshlarida Turkistonda shakllangan jadidchilik harakati milliy uyg‘onishning muhim omillaridan biri bo‘ldi. Jadidlar xalqni savodli qilish, ta’limni yangilash, zamonaviy fanlarni o‘qitish, matbuot va teatr orqali ijtimoiy ongni rivojlantirishga intildilar. Ular taraqqiyotni maktab, kitob, ilm va tarbiya bilan bog‘ladilar. Keyinchalik jadidlarning ko‘pchiligi sovet davridagi siyosiy ta’qiblar nishoniga aylandi. Biroq ma’rifatparvarlarning barchasi bir xil sharoitda halok bo‘lmagan: masalan, Mahmudxo‘ja Behbudiy 1919-yilda Buxoro amirligi odamlari

tomonidan qatl etilgan, Munavvarqori esa 1931-yilda sovet qatag‘onining qurboni bo‘lgan. Bu farq ularning taqdirini tarixiy jihatdan to‘g‘ri tushunishda muhimdir.

1937–1938-yillardagi ommaviy qatag‘onlar milliy ziyolilar hayotida ayniqsa og‘ir iz qoldirdi. Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho‘lpon, Abdurauf Fitrat, Xudoybergan Devonov va boshqa ko‘plab ziyolilar 1938-yil 4-oktabrda qatl etildi. Ularning yo‘qotilishi alohida insonlar fojiasi bilan birga adabiyot, ilm-fan va san’at rivojidagi katta uzilish ham edi.

Mahmudxo‘ja Behbudiy: ma’rifat orqali taraqqiyotga intilgan mutafakkir

Mahmudxo‘ja Behbudiy Turkiston jadidchilik harakatining yetakchi namoyandalaridan biri bo‘lib, pedagog, jurnalist, noshir va dramaturg sifatida faoliyat ko‘rsatgan. U xalqning turmushini yaxshilash uchun avvalo ta’limni rivojlantirish, dunyoviy bilimlarni egallash va jamiyatdagi jaholatni kamaytirish zarur, deb hisoblagan.

Behbudiy yangi usul maktablarini qo‘llab-quvvatladi, o‘quvchilar uchun darslik va qo‘llanmalar yaratdi. Uning “Risolai asbobi savod”, “Risolai jug‘rofiyai umroniy”, “Muntahabi jug‘rofiyai umumiy” kabi asarlari savodxonlik va geografik bilimlarni rivojlantirishga xizmat qildi. Bu faoliyat jadidlar ta’limga keng ma’noda yondashganini ko‘rsatadi: ular bolalarning o‘qish va yozishni o‘rganishi bilan birga dunyo, mamlakatlar, xalqlar hamda inson yashaydigan muhit haqida tasavvur hosil qilishini ham muhim deb bilganlar.

Behbudiy matbuot va teatrni xalq bilan muloqot qilishning ta’sirchan vositalari sifatida ko‘rdi. “Samarqand” gazetasi va “Oyina” jurnali orqali ta’lim, madaniyat hamda ijtimoiy taraqqiyot masalalarini yoritdi. Uning “Padarkush” dramasi ilmsizlik va tarbiyasizlik oqibatlarini sahna orqali ko‘rsatishga qaratilgan edi. 1919-yilda Behbudiy Buxoro amirligi odamlari tomonidan qo‘lga olinib, Qarshida qatl etildi.

Behbudiy merosining tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u ta’limni insonning shaxsiy yutug‘i va butun jamiyatning kelajagini belgilovchi kuch sifatida tushuntirdi. Uning faoliyati o‘qituvchi, muallif va jamoat arbobi mas’uliyati bir-birini to‘ldirishini namoyon etadi.

Munavvarqori Abdurashidxonov: milliy maktab va ta’lim fidoyisi Munavvarqori Abdurashidxonov Toshkent jadidlarining yetakchi vakillaridan bo‘lib, yangi usul maktablari, milliy matbuot va madaniy-ma’rifiy tashkilotlarni rivojlantirishda faol ishtirok etgan. U o‘qituvchilikni jamiyatni yangilashga xizmat qiladigan mas’uliyatli faoliyat deb tushungan.

Munavvarqorining pedagogik merosi boshlang‘ich ta’limni tashkil etish va o‘quv materiallarini yaratish bilan bog‘liq. “Adibi avval”, “Adibus soniy”, “Usuli hisob”, “Yer yuzi” hamda hammualliflikdagi “O‘zbekcha til saboqligi” kabi darsliklari uning ta’lim mazmuniga keng yondashganini ko‘rsatadi. Bu kitoblar bolalarning savodxonligi, hisoblash ko‘nikmalari, til va geografiya bo‘yicha bilimlarini

shakllantirishga xizmat qilgan. U “Turon” jamiyatini tashkil etishda ham qatnashib, teatr, kutubxona va nashriyot faoliyatini qo‘llab-quvvatlagan.

Uning faoliyatida maktab bilan ijtimoiy hayot o‘rtasidagi bog‘liqlik kuchli edi. Munavvarqori bilimli avlod milliy manfaatlarni anglay olishi, jamiyatdagi muammolarga ongli munosabat bildirishi va mamlakat taraqqiyotiga hissa qo‘shishi kerak, degan qarashni ilgari surdi. 1929-yilda u asossiz millatchilik ayblovi bilan qamoqqa olinib, 1931-yilda otib tashlandi.

Munavvarqorining hayoti ta’lim sohasidagi islohotlar katta tashabbus va fidoyilik talab qilishini ko‘rsatadi. Uning darsliklari va tashkilotchilik ishlari milliy pedagogika tarixining muhim qismidir.

Abdulla Qodiriy: tarixiy xotira va badiiy tafakkur namoyandasi Abdulla Qodiriy 1894-yil 10-aprelda Toshkentda tug‘ilgan. U yangi o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi va o‘zbek romanchiligining asoschisi sifatida tanilgan. Turli ta’lim muassasalarida olgan bilimi, hayotiy kuzatuvlari va matbuotdagi faoliyati uning yozuvchi sifatida shakllanishiga ta’sir ko‘rsatgan.

Qodiriyning “O‘tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlari o‘zbek adabiyotida tarixiy voqelikni, insoniy munosabatlarni va ijtimoiy ziddiyatlarni keng badiiy tasvirlash imkoniyatlarini namoyon etdi. Bu asarlarda muhabbat va sadoqat bilan birga adolatsizlik, manfaatparastlik, ichki nizolar hamda jamiyatning ma’naviy holati yoritiladi.

“O‘tkan kunlar”ni o‘qish jarayonida kitobxon Otabek va Kumushning taqdiri orqali insonning shaxsiy baxti yashayotgan jamiyatidagi munosabatlar bilan qanchalik bog‘liq ekanini ko‘radi. Asardagi oilaviy nizolar, siyosiy parokandalik va eskirgan qarashlar qahramonlar hayotiga bevosita ta’sir qiladi. “Mehrobdan chayon” esa Anvar va Ra’no taqdiri orqali mansab, axloq, adolat va inson erkinligi masalalari haqida o‘ylashga undaydi.

Qodiriy hajviy ijod va jurnalistika bilan ham shug‘ullangan. Julqunboy taxallusi ostidagi chiqishlari, “Mushtum” jurnalini tashkil etishdagi ishtiroki uning jamiyatdagi kamchiliklarga befarq bo‘lmaganini ko‘rsatadi. z

1938-yil 4-oktabrda Abdulla Qodiriy qatl etildi. Uning fojiali taqdiri milliy adabiyot uchun ulkan yo‘qotish bo‘ldi. Yozuvchining merosi bugun ham tarixni anglash, adabiy didni rivojlantirish va insoniy munosabatlarni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Qodiriy asarlarining kuchi qahramonlarning murakkab ruhiy olami, jonli tili va hayotiy ziddiyatlar tasvirida namoyon bo‘ladi.

Abdulhamid Cho‘lpon: inson erki va milliy uyg‘onish kuychisi Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon 1897-yilda Andijonda tug‘ilgan. U shoir, yozuvchi, dramaturg, tarjimon va jurnalist sifatida o‘zbek madaniyatiga katta hissa qo‘shgan. “Uyg‘onish”, “Buloqlar”, “Tong sirlari”, “Soz” kabi to‘plamlari uning she’riy merosida muhim o‘rin tutadi.

Cho‘lpon ijodida inson qalbi, ozodlik, milliy o‘zlik va ma’naviy uyg‘onish mavzulari yetakchi o‘rin egallaydi. Uning she’rlaridagi tabiat tasvirlari, ruhiy kechinmalar va ramziy obrazlar ko‘pincha insonning erkin yashashga bo‘lgan ehtiyoji bilan uyg‘unlashadi. Shoirning badiiy tilida samimiylik va iztirob, umid va norozilik yonma-yon keladi.

“Kecha va kunduz” romani Cho‘lponning nasriy mahoratini namoyon etadi. Zebi obrazi orqali ayolning jamiyatdagi mavqeyi, oilaviy muhit, ma’naviy qaramlik va ijtimoiy tengsizlik masalalari yoritiladi. Asar inson taqdiriga ta’sir qiluvchi sharoitlarni ko‘rsatib, kitobxonni qahramonlar xatti-harakatining sabablarini tushunishga chorlaydi.

Cho‘lpon tarjimonlik orqali o‘zbek kitobxonini jahon adabiyoti bilan yaqinlashtirishga ham xizmat qildi. Uning faoliyati milliy adabiyot taraqqiyoti boshqa xalqlar madaniyati bilan muloqotda boyishini ko‘rsatadi.

1937-yil 14-iyulda Cho‘lpon qamoqqa olindi va 1938-yil 4-oktabrda qatl etildi. U 1956-yilda oqlangan bo‘lsa-da, merosining keng kitobxonlar orasiga qaytishi uzoq davom etdi. Uning hayoti ijodiy erkinlik va inson sha’nini himoya qilish masalalarini chuqur anglashga undaydi.

Abdurauf Fitrat: adabiyot, ilm va islohotlarni birlashtirgan olim

Abdurauf Fitrat Buxoroda tug‘ilib, adib, tilshunos, adabiyotshunos, dramaturg va jamoat arbobi sifatida faoliyat ko‘rsatgan. Uning hayoti jadidchilik, ta’lim islohotlari va milliy ilmiy tafakkur rivoji bilan bog‘liq. Fitratning “Munozara” va “Hind sayyohining qissasi” asarlarida jamiyatdagi qoloqlik, ta’limning holati hamda islohot zarurati ko‘tarilgan.

Fitrat jamiyatning muammolarini bilim va tanqidiy fikr orqali tushunishga intildi. U o‘quvchini mavjud holatni shunchaki qabul qilishdan ko‘ra, uning sabablarini tahlil etishga yo‘naltirdi. Bu jihat uning asarlariga ma’rifiy ahamiyat bilan birga kuchli ijtimoiy mazmun ham beradi.

“Chin sevish” va “Hind ixtilolchilari” dramalarida ozodlik, mustamlakachilikka qarshi kurash va insoniy sadoqat mavzulari yoritilgan. “Adabiyot qoidalari” hamda “Aruz haqida” kitoblari esa o‘zbek adabiyotshunosligi va adabiy-nazariy tafakkur rivojiga hissa qo‘shgan.

Fitrat faoliyatining o‘ziga xosligi uning ko‘p sohalarda ishlaganidadir. U badiiy ijod, ilmiy tadqiqot va jamoat faoliyatini bir-biri bilan bog‘lagan. Adabiy merosni o‘rganish orqali milliy madaniyatning tarixiy ildizlarini anglashga, zamonaviy ta’lim orqali esa uning kelajakdagi taraqqiyotini ta’minlashga harakat qilgan.

1938-yil 4-oktabrda Fitrat ham qatl etildi. Uning ilmiy va badiiy merosi tafakkur mustaqilligi, tilga e’tibor va madaniy merosga mas’uliyat bilan munosabatda bo‘lishning muhim namunasi bo‘lib qolmoqda.

Usmon Nosir: qisqa umrda katta meros yaratgan shoir

Usmon Nosir 1912-yil 13-noyabrda Namanganda tug‘ilgan. Uning yoshligi Qo‘qonda o‘tgan, keyinchalik Samarqandda tahsil olgan. “Quyosh bilan suhbat”, “Safarbar satrlar”, “Yurak”, “Mehrim” kabi she’riy to‘plamlari, “Norbo‘ta” va “Naxshon” dostonlari qisqa ijodiy davrda yaratilgan.

Usmon Nosir she’riyatida yoshlik shijoati, kuchli hissiyot, hayotga muhabbat va inson ruhiyatining keskin kechinmalari seziladi. Uning asarlari kitobxonni befarq qoldirmaydigan ohang, harakat va ichki ehtiros bilan ajralib turadi. Shoirning ijodi o‘zbek she’riyatida shaxsiy kechinmalarni ta’sirchan ifodalash imkoniyatlarini kengaytirdi.

Qatag‘on Usmon Nosirning ijodiy hayotini juda erta to‘xtatdi. U qamoq va lager azoblarini boshdan kechirib, 1944-yilda vafot etdi. Uning taqdiri yosh iste’dodning kamol topish imkoniyatlari siyosiy zo‘ravonlik tufayli qanday yo‘qotilganini ko‘rsatadi. Namangan adabiy va madaniy tarixida Usmon Nosir xotirasi alohida ahamiyatga ega.

Qatag‘on qurbonlarining hayoti bilan tanishishda ularning barchasini bir xil dunyoqarashga ega shaxslar sifatida tasvirlash to‘g‘ri emas. Ular turli siyosiy qarashlarga, kasbiy faoliyatga va hayotiy tajribaga ega bo‘lganlar. Ularni umumiy fojia — siyosiy ta’qib va huquqlarning poymol etilishi birlashtiradi. Shu sababli har bir insonning faoliyatini o‘z davri, asarlari va hujjatlari asosida o‘rganish zarur.

Qatag‘onlarning oqibatlari qurbonlarning oilalariga ham ta’sir ko‘rsatgan. Oilaning asosiy tayanchidan ayrilish, yashash joyidan ko‘chirilish, ijtimoiy kamsitilish va uzoq davom etgan qo‘rquv avlodlar hayotida og‘ir iz qoldirgan. Bu tarixni o‘rganishda mashhur shaxslar bilan birga nomi keng tanilmagan insonlarning taqdiriga ham e’tibor berish kerak. Chunki tarixiy adolat har bir qurbonning nomi va hayotini tiklash bilan bog‘liq.

Mustaqillik davrida qatag‘on qurbonlari xotirasini e’zozlash, ularning asarlarini nashr etish va faoliyatini o‘rganishga keng yo‘l ochildi. “Shahidlar xotirasi” majmuasi va Qatag‘on qurbonlari xotirasi muzeyi tarixiy xotirani saqlashda muhim o‘rin egallaydi. 2001-yildan buyon 31-avgust Qatag‘on qurbonlarini yod etish kuni sifatida nishonlanadi.

Ta’lim jarayonida bu mavzuni o‘rganish sanalarni yodlashdan kengroq vazifani bajaradi. O‘quvchi va talabalar qurbonlarning asarlaridan namunalar o‘qishi, hayot yo‘lini hujjatlar bilan solishtirishi, muzey materiallarini tahlil qilishi va mahalliy tarixga oid ma’lumotlarni izlash orqali mavzuni chuqurroq anglaydi. Masalan, Behbudiyning geografik qo‘llanmalari ta’limning yangilanishini, Qodiriy romanlari tarixiy tafakkurni, Cho‘lpon she’rlari inson erki masalasini, Fitrat tadqiqotlari esa ilmiy merosga munosabatni o‘rganishga yordam beradi.

Qatag‘on qurbonlarining hayoti va faoliyati bilim, ijod va vijdonning jamiyat uchun naqadar zarur ekanini ko‘rsatadi. Ularning merosini asrash — asarlarini o‘qish,

xizmatlarini haqqoniy baholash, taqdirini ishonchli manbalar asosida o‘rganish va inson qadr-qimmatiga hurmatni mustahkamlashdir. Shu yo‘l bilan tarixiy xotira bugungi avlodning ongli va mas’uliyatli hayotiga xizmat qiladi.

Munozara bo‘limi

Tadqiqot davomida qatag‘on qurbonlarining fojiali taqdiri bo‘yicha quyidagi muhokama jihatlari yuzaga chiqdi:

Tuzumning asosiy qo‘rquvi: Sovet hokimiyati nima uchun ayniqsa jadidlar va milliy ziyolilarni nishonga oldi? Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, totalitar tuzum erkin fikrlovchi, milliy manfaatni ustun qo‘yuvchi har qanday shaxsni o‘zining asosiy g‘oyaviy dushmani sifatida ko‘rgan.

Reabilitatsiya jarayonlarining murakkabligi: Garchi XX asrning ikkinchi yarmida (1950–1960-yillarda) ayrim shaxslar rasman oqlangan bo‘lsa-da, ularning haqiqiy nomi, asarlari va ilmiy merosi to‘liq o‘rganilishi faqat O‘zbekiston mustaqilligidan keyingina chinakamiga boshlandi. Bugungi kunda ham hali to‘liq aniqlanmagan qatag‘on qurbonlari va ularning nomlarini tiklash dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qatag‘on qurbonlarining hayoti va faoliyati xalqimizning ozodlik, taraqqiyot va ma’rifat yo‘lidagi mashaqqatli kurashining yorqin tarixidir. Totalitar tuzum siyosati millatning minglab fidoyi farzandlarini jismonan yo‘q qilgan bo‘lsa-da, ularning qoldirgan boy ilmiy, adabiy va ma’naviy merosi o‘chib ketmadi. Bugungi tinch va osuda hayotimiz, mustaqil davlatchiligimiz zamirida ana shu aziz insonlarning to‘kilgan qoni va mashaqqatli mehnati yotadi.

1. Arxiv tadqiqotlarini kengaytirish: 1920–1950-yillarga oid maxfiy arxiv hujjatlarini chuqur o‘rganish, hali nomi oshkor etilmagan qatag‘on qurbonlarining shaxsini aniqlash va ularni oqlash ishlarini davom ettirish.
2. Ta’lim jarayoniga integratsiya qilish: Maktablar, akademik litsey va oliy ta’lim muassasalari tarix darsliklarida qatag‘on qurbonlari, jumladan jadidchilik harakati haqidagi mavzularni yanada kengroq va chuqurroq yoritish.
3. Ilmiy-ommabop asarlar yaratish: Qatag‘on qurbonlarining hayoti, ularning ilmiy va ijtimoiy faoliyatiga bag‘ishlangan hujjatli filmlar, monografiyalar, muzey eksponatlari va raqamli arxiv platformalarini yaratish ishlarini jadallashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Qatag‘on qurbonlarining merosini yanada chuqur o‘rganish va ular xotirasini abadiylashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoyishi. — 2020-yil 8-oktabr, F–5598-son. — Lex.uz. lex.uz

2. “Shavkat Mirziyoyev: Eng katta maktab, eng katta tarbiya — tarixning o‘zi”. — 2024-yil 31-avgust. — O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. — President.uz. president.uz
3. Qosimov B. Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik. — Toshkent: Ma’naviyat, 2002. ziyouz.uz
4. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2008. jsis.washington.edu
5. Serobov X. Usmon Nosir. — 2022. — Elektron risola. — Oyina.uz. oyina.uz
6. Qosimov B. Abdurauf Fitrat (1886–1938). — Elektron maqola. — Ziyouz.uz. ziyouz.uz
7. Mahmudxo‘ja Behbudiy (1875–1919). — Biografik ma’lumot. — Ziyouz.uz. ziyouz.uz
8. Munavvar qori Abdurashidxonov (1878–1931). — Biografik ma’lumot. — Ziyouz.uz. ziyouz.uz
9. Abdulla Qodiriy (1894–1938). — Biografik ma’lumot. — Ziyouz.uz. ziyouz.uz
10. Abdulhamid Cho‘lpon (1897–1938). — Biografik ma’lumot. — Ziyouz.com. n.ziyouz.com